KOSMOS

GAMTOS IR ŠALIMŲ MOKSLŲ ILIUSTRUOTAS MĖNRAŠTIS

1928 m. Kovo mėn. IX metai, 3 Nr.

TURINYS.

K. Aleksa, Eugenika - 105
J. Elisonas, Elninių, arba Elnių (Cervidae), šeimos praeitis ir dabartinis jų stovis Lietuvoje (tęsinys ir pabaiga) - - - - - - 123
B. Szakien—A. Minkevičius, Rūdžių grybelių tyrinėjimas Rytinėj Lietuvoj 137
K. Pakštas, Kukuruzų geografinė apžvalga - - - - - - - - - - 139
Pr. Dovydaitis, Kodel vasario mėnesis tetur 28 (ar 29) dienas ir kaip būtų galima aplyginti mėnesių ilgumas? - - - - - - - 143
Ig. Končius, Antoine-César ir Antoine-Henri Becquerel'iai - - - - 144
O. Folkis, Magnus Gustav Mittag-Leffler - - - - - - - - - - 145
O. Gugenberger ir Č. Pakuckas, Carl Diener - - - - - - - - - 148
K. Regelis, Carolus Linnaeus (Carl von Linné) - - - - - - - - - 150
„Kosmo" Redakcija, Kas yra tas Linejaus „Juvenis ursinus Lithuanus?" (Atsišaukimas į visus antropologus ir ypač į visus Linejaus tyrinėtojus bei gerbėjus) - - - - - - - - - - - - - - 152

KAUNAS 1928

Man, apačioj pasirašiusiam ir išvertusiam čia įdėtąjį D-ro O. Gugenberger'io nekrologą prof. Dyneriui, prie nabašninko mokslininko teko dirbti aštuonerius semestrus Vienos universitete jo vedamame Paleontologijos Institute ir prie jo daktarizuotis. Gaila daros sužinojus apie savo gero mokytojo mirtį... Tai buvo begalo malonus, nepaprastai savo mokinių gerbiamas ir mylimas mokytojas. Lekcijas savo dėstė lėtai, aiškiai ir sistemingai. Visuomet turėdavo savo lekcijas pasirašęs, nors iš užrašų ir neskaitydavo. Jis stebindavo studentus savo dalyko giliu pažinojimu. Vienos universitete net buvo susidaręs savotiškas charakteringas posakis: „Kas tiek žino, kiek Dyneris, ir tiek pajėgia kiek Becke". Mat, velionis pajėgti daug negalėjo del savo silpnos sveikatos, ypač paskutiniais keletą metų.

Tai buvo aukšto ūgio, išdžiūvęs, šiek tiek palinkęs, švelnių veido bruožų žmogus. Dėvėdavo visuomet gana prastais drabužiais, nors buvo turtingas. Pasižymėdavo taupumu. Mėgo rankioti įvairių šalių pašto ženklus. Šiaip buvo lėto būdo ir į išviršines smulkmenas nekreipdavo dėmesio.

Jam, kaip Triaso gadynės pasauliniam žinovui ir ypač Amonitų mėgėjui, buvo po karo atsiųsta didelė Triaso Amonitų kastinė medžiaga, kurią viena olandų ekspedicija buvo surinkusi Timoro saloj. Tos medžiagos didžiumą apdirbo jis pats ir išleido nemažą monografiją; o likusią dalį dirbo paties prižiūrimi jo disertantai. Tamę skaičiuj ir man teko garbės rašyti disertaciją apie tą Timoro medžiagą. Čia ir turėjau progos matyti kokio nuostabaus specialisto būta nabašninko. Savo išdirbtą moksliškam darbui sistemą jis stengės įduoti mokiniams, nešykštėdamas jiems įvairiopų mokslo srity patarimų, už ką buvo mokinių nepaprastai mylimas. Del to jie visuomet minės jį dėkingi!

Klaipėda. *Dr. Č. Pakuckas.*

Carolus Linnaeus (Carl von Linné)
(1707—1778—1928)
(150 metų jo mirties sukaktuvėms paminėti[1]).

Šių metų sausio m. 10 d. sukako lygiai 150 metų, kai mirė Karolius Linejus, vienas didžiausių 18-jo šimtmečio gamtos mokslininkų.

Proto srity esti dvejopos kategorijos žmonių. Vieni, kaip, antai, Newton, Galilei, Goethe, Kant, Shakespeare, Schiller ir daugelis kitų davė žmonėms daug naujų vadaujančių idejų; jie visi tat yra dvasios srity vadovai. Kiti, kaip, antai, Linejus yra didžiausi dvasios srity „juodadarbiai": jie nesurado didelių naujų dalykų ir naujų idejų, bet jie pagilino tai, ką kiti buvo suradę; jie sunaudojo tas idejas, jie patikrino jas ir sudėjo į tam tikrą sistemą. Pirmosios kategorijos mokslininkų ir galvotojų darbas būtų nepilnas, jei nebūtų antrosios kategorijos mokslininkų-darbininkų.

Karolius Linejus buvo švedų dvasininko sūnus ir jau iš savo tėvo turėjo paveldėjęs meilę augalams. Jau savo jaunatvėj jis pradėjo rūpintis augalais; o kadangi tais laikais buvo branginami tiktai teologija, metafizika ir

[1]) Tuo tarpu dedame šį neilgą bendro pobūdžio paminėjimą drauge su mūsiškio atsišaukimo paskelbimu (žiūr. 152 pusl.). Tačiau šiais metais norėtume dar ir plačiau pakalbėti apie šį didį gamtininką. *Red.*

humanitariniai mokslai, tai mokytojai negalėjo suprasti Linejaus gamtos meilės ir patarė jo tėvui atiduot sūnų kokio amato išmokti. Bet vienas pažįstamas gydytojas įvertino šitą jauno Linejaus nepaprastą gabumą ir dėkui jam Karolius nebuvo pasiųstas pas batsiuvį, o baigė gimnaziją ir įstojo universitetan. Veikiai jam buvo pasiūlyta skaityti paskaitas Upsalos universitete, bet po kelionės į Laplandiją jis del įvairių intrigų buvo priverstas palikt savo vietą ir išvažiavo į užsienius. Olandijoj gavo daktaro laipsnį. Neilgai buvęs užsieniuose, jis grįžo savo tėvynėn ir 1740 m. buvo paskirtas medicinos ir gamtos mokslo profesorium Upsalos universitete, kur jis ir mirė 1778 m. sausio m. 10 d.

Dar būdamas universiteto studentas Linejus studijavo Tournefort'o darbą apie žiedus ir susipažino su Vaillant'o knyga De sexu plantarum[2]), kuri jam davė akstiną sudaryt augalų klasifikaciją pagal vyrukų skaičių. Šita sistema, aprašyta įvairiuose Linejaus darbuose 1735—1738 metais, yra ne naturalinė, bet visai dirbtinė sistema, pagrįsta tiktai vienu požymiu—vyrukų struktūra. Bet tuo laiku toks paprastas ir aiškus augalų klasifikacijos metodas buvo naujiena; ir iki šių laikų Linejaus sistema nenustojo savo reikšmės.

Linejus labai gerai suprato, kad jo vadinamoji seksualinė sistema yra netobula; jis taip pat suprato, kad reikėtų sudaryti naturalinė augalų sistema, bet jo laikais dar nebuvo tam tikslui surinkta užtektinai medžiagos.

Linejus sudaro ne tiktai augalų sistemą, bet ir gyvulių. Tiktai reikia pasakyt, kad ši klasifikacija yra daug mažiau žinoma, negu augalų seksualinė sistema ir dabar turi tik istorinės vertės.

Antrasis Linejaus pagrindinis darbas tai vadinamoji linejiškoji nomenklatura, kuri ir dabar vartojama zoologijoj ir botanikoj. Kiekvienas gyvulys, kiekvienas augalas turi po du pavadinimu—genties ir rūšies pavadinimu. Taip, antai, vilkas pavadintas Canis lupus, lapė—Canis vulpes, šuo—Canis familiaris. Arba iš augalų—žybuoklė pavadinta Viola, žybuoklė miškinė—Viola silvestris, žybuoklė kvepiančioji—Viola odorata, našlaitė—Viola tricolor ir tt. Bet ir čia Linejus yra ne pirmasis; linejišką sistemą sugalvojo 16 šimtm. prancūzas Bauhin'as, o Linejus tiktai pradėjo šitą nomenklaturą nuosakiai vartoti ir per jį ji buvo visur įvesta. Šioje srityje jo nuopelnas yra labai didelis, nes reikia tiktai atsiminti tą augalų ir gyvulių pavadinimų chaosą, kuris viešpatavo prieš Linejaus darbus išleidžiant. Daugybė gyvulių ir augalų lotyniškų pavadinimų ir dabar turi Linejaus jiems duotus pavadinimus.

Trečiasis Linejaus darbas—tai naujų augalų aprašymas ir įvairių kraštų—Švedijos, Laplandijos, Ceylono—florų sudarymas.

Iš daugybės Linejaus darbų paminėsime tiktai šiuos:

1. Systema naturae sive regna tria naturae systematicae proposita per classes, ordines, genera et species (1735), kame aprašyta visa gamta, duoti augalams ir gyvuliams pavadinimai ir jų klasifikacija klasėmis, eilėmis, gentimis ir rūšimis; tai yra pagrindinis jo terminologijos darbas.

2. Flora Lapponiae (1737).

3. Genera plantarum eorum characteres naturales secundum numerum, figuram, situm et proportionem omnium fructificationis partium (1737). Tai yra jo pagrindinis augalų klasifikacijos darbas.

---

[1]) Čia, rodos, bus straipsnio autoriaus suklysta: S. Vaillant yra autorius knygos Sermo de structura florum (1717); o rašto De sexu plantarum Epistola (1694) autorius yra R. J. Camerarius (1665—1721). *Red.*

4. Philosophia botanica (1751).
5. Species plantarum (1767), kur įeina viso pasaulio augalų sąrašas.

Linejaus vardas nemirė. Jo vardu pavadintas augalas *Linnaea*. Jo vardu pavadintas visa eilė Mokslo Draugijų, kaip, antai, Linnean Society Anglijoj. Švedai, iki šio laiko sekdami Linejaus tradicijas, labai brangina botanikos mokslą. Ir Švedija šiuo laiku yra vienas botanikos centrų pasauly.

Kaunas, Universitetas. *Prof. K. Regelis.*

Kas yra tas Linejaus „Juvenis ursinus Lithuanus"?

Atsišaukimas į visus antropologus ir ypač į visus Linejaus tyrinėtojus bei gerbėjus.

Šiųmetinių Linejaus 150 m. mirties sukaktuvių proga norime prašyt visų antropologų ir ypač visų Linejaus tyrinėtojų bei gerbėjų prisidėt išaiškint vieną Linejaus raštų dalyką, gyvai dominantį visus Lietuvos gamtininkus ir ypač jos antropologus. Tas dalykas štai koks.

Linejus savajame 1735 metų veikale „Systema naturae", tarp kita ko, skirsto ir žmonių giminę (Homo) į tam tikras grupes. Tarp tų grupių yra „laukinio žmogaus" (H. ferus) grupė, bendrai apibūdinta „tetrapus, mutus, hirsutus" (keturkojis [?], nebylys, pasišiaušėlis) ir pavaizduota iš įvairių kraštų paimtais pavyzdžiais, tarp kurių pirmoj vietoj pastatytas Lietuvos „egzempliorius" ir pavadintas „*Juvenis ursinus Lithuanus 1661*". Imant fotografiškai, visa taip atrodo*):

I. HOMO. Nosce te ipsum.
Sapiens. 1. H. diurnus; varians cultura, loco.
Ferus. Tetrapus, mutus, hirsutus.
Juvenis ursinus Lithuanus. 1661.
Juvenis lupinus Hassiacus. 1544.
Juvenis ovinus Hibernis. Tulp. obs. IV. 9.
Juvenis bovinus Bambergensis Camerar.
. . . . . .

Tatai „Kosmo" redakcija ir kviečia išaiškinti, kokį, būtent, „laukinį" žmogų čia turėjo galvoj Linejus ir kokiomis informacijomis atsirėmęs jis savo nomenklaturon įtraukė šį „Lietuvos meškišką jaunuolį"? Skaitmuo „1661" rodytų, kad jo informacijos apie tai eina iš 1661 metų.

„Kosmo" redakcija tikisi, jog pirmoj eilėj uolieji Švedų Linejaus tyrinėtojai, ypač susibūrusieji į 1917 m. įsikūrusią Linejaus Draugiją (Svenska Linné-Sälskapet) Upsaloje, galėtų šį dalyką reikiamai nušviesti. Nes juk jie tos Draugijos Metraščiuose (Svenska Linné-Sälskapets Arsskrift; jau išėjo 10 knygų!) yra sugebėję iškelt aikštėn devynes galybes įvairių naujų dalykų-dalykėlių iš Linejaus artimesnės ir tolimesnės aplinkumos. Norėtų ne tat atkreipt jų malonų dėmesį ir į šį mums, jų užjūrio kaimynams, rūpimąjį dalyką.

Už pavykusį darbą, atspausdinus jį „Kosme", Redakcija apsiima mokėt ir honorarą mūsų valstybės nustatytomis normomis. Rankraštis galėtų būt atsiųstas lietuvių, vokiečių, rusų, prancūzų arba anglų kalbomis ir privalėtų būt, jei ir ne mašinraščiu parašytas, tai bent šiaip kaligrafiškas, aiškiai įskaitomas.

Laukiame ir tikimės! *„Kosmo" Redakcija*

*) Berods, ši „fotografija" daroma ne nuo paties originalo—Kauno bibliotekose Linejaus šio veikalo negalėjau gauti—bet nuo kopijos, kokia randama vienoje antropologo W. Scheidt'o studijoj.